

Toxirjon SHOKIROV,
Farg'ona davlat universiteti, PhD
E-mail: toxir1304@gmail.com

Farg'ona davlat universiteti dotsenti B.Mirzaraximov taqrizi asosida

O'ZBEK MILLIY MAQOM SAN'ATIDA KO'P OVOZLIK MASALALARI

Аннотация

Mazkur maqolada o'zbek milliy maqom ijrochiligidagi ko'p ovozlilik an'analari keng yoritilgan. Ushbu maqom san'ati janri o'zining betakrorligi va noyobliligi bilan xalqimizning madaniy-musiqiy merosida alohida o'rin egallaydi. Maqolada maqomning tarixiy ildizlari, rivojlanish bosqichlari va ularning zamonaviy ijrochilikdagi o'rni chuqur tahlil qilingan. Shu bilan birga, maqom san'atining nafaqat an'anaviy ijrochilikda, balki zamonaviy musiqiy sahnada ham ahamiyati muhokama qilingan. Maqomning ko'p ovozlilik ijrochilik uslublari milliy musiqa merosining boy jihatlaridan biri ekanligi alohida ta'kidlangan. Ushbu maqolada maqom asarlarining tuzilishi va insonlarga ta'sir etuvchi ruhiy jihatlari, ularning estetik ta'siri hamda Sharq musiqiy dunyosiga qo'shayotgan hissasi keng yoritilgan. Shuningdek, maqom musiqasining yangi texnologiyalar yordamida rivojlanishi va yosh avlod orasida ommalashuvi masalalariga ham e'tibor qaratilgan.

Kalit so'zlar: Maqom san'ati, ko'p ovozlilik, milliy musiqa, an'analar, o'zbek san'ati.

ВОПРОСЫ МНОГОГОЛОСИЯ В ИСКУССТВЕ УЗБЕКСКОГО НАЦИОНАЛЬНОГО МАКОМА

Аннотация

В данной статье широко освещаются традиции многоголосия в узбекском Национальном магическом искусстве. Этот статусный жанр искусства по своей уникальности занимает особое место в культурно-музыкальном наследии нашего народа. В статье глубоко проанализированы исторические корни статуса, этапы его развития и их роль в современном исполнении. При этом обсуждалось значение статусного искусства не только в традиционном исполнении, но и на современной музыкальной сцене. В этой статье подробно рассматриваются структурные и эмоциональные аспекты статусных композиций, их эстетическое влияние, а также их вклад в международную культуру. Также уделяется внимание вопросам развития музыки статуса с использованием новых технологий и ее популярности среди подрастающего поколения.

Ключевые слова: Искусство макама, многоголосие, национальная музыка, традиции, узбекское искусство.

ISSUES OF PLURALITY IN UZBEK NATIONAL STATUS ART

Annotation

This article covers a wide range of vocal traditions in Uzbek national status art. This genre of status art occupies a special place in the cultural and musical heritage of our people with its uniqueness. The article provides an in-depth analysis of the historical roots of status, stages of development and their place in modern performance. At the same time, the importance of status Art is discussed not only in traditional performance, but also in the modern musical scene. It has been singled out that the multi-voice performance styles of maqam are one of the rich aspects of the National Music Heritage. This article covers extensively the structural and emotional aspects of maqam compositions, their aesthetic impact of the contribution they contribute to international musical culture. Attention is also paid to the issues of the development of maqam music with the help of new technologies and its popularization among the younger generation.

Key words: Status art, plurality of voices, national music, traditions, Uzbek art.

Kirish. O'zbek milliy maqom san'ati o'zining chuqur tarixiy ildizlari va boy merosi bilan ajralib turadi. Mazkur san'at turi o'zbek xalqining madaniy hayotida alohida o'rin egallab, uning ma'naviy dunyosini boyitib keladi. Maqom musiqasi xalqimizning madaniy qadriyatlarini ifodalovchi muhim san'at turi sifatida hamisha alohida e'tibor markazida bo'lib kelgan. Maqom musiqasining rivojlanish tarixi Sharq musiqiy an'alariga asoslangan bo'lib, unda turli xalqlarning musiqiy madaniyati uyg'unlashgan. Xususan, bu san'at turi qadimiy davrlardan buyon nafaqat ijro uslublari, balki nazariy asoslari orqali ham boyitilib kelgan. Shu jumladan, maqom ijrochiligi jarayonida shakllangan ko'p ovozlilik uslubi, musiqaning jozibadorligi va boyligini yanada oshirgan holda, uning tinglovchiga ta'sirini kuchaytirgan.

Bugungi kunda maqom san'ati milliy va xalqaro darajada e'tirof etilayotgan musiqiy janrlardan biri hisoblanadi. "Bu borada BMTning Ta'lim, fan va madaniyat masalalari bo'yicha YuNESKO maxsus tashkilotining yurtimizdagi tarixiy obidalar, qadimiy shaharlar bilan birga yozma va xalq og'zaki ijodiyoti, katta ashula hamda "Shashmaqom" musiqasining insoniyat nomoddiy madaniy merosi representativ ro'yxatiga kiritilganligini alohida ta'kidlash zarur"[1].

Biz bilamizki o'zbek milliy maqom ijrochiligi azaldan bir ovoqli, ya'ni "unison" uslubda mavjud bo'lgan. Ushbu maqolada

o'zbek maqom va an'anaviy ijrochilik san'atining ko'p ovozlilik an'analari keng ko'lamda o'rganilib, ularning tarixiy shakllanishi, rivojlanish bosqichlari, ijrochilik uslublari va zamonaviy musiqiy ta'sirchanligi haqida batafsil ma'lumot beriladi. Shuningdek, maqom san'ati orqali ifodalanadigan milliy madaniyat va uning bugungi kungacha davom etayotgan an'analari, shuningdek, yosh avlodni ma'naviy dunyoqarachini boyitishdagi ahamiyati ham alohida e'tiborga loyiqdir.

Adabiyotlar tahlili va metodlar. An'anaviy ijrochilik va maqom ijrochilik san'ati bo'yicha o'tkazilgan ilmiy tadqiqotlar uning ko'p ovozlilik xususiyati Markaziy Osiyo musiqiy madaniyatida muhim o'rin egallashini tasdiqlaydi. A. Ikromovning "Maqomlar va ularning ijrochilik uslublari" (Toshkent, "Fan", 2005, 128-bet) asarida ko'p ovozlilik texnikasi va uning maqom va an'anaviy ijrochilik asarlaridagi o'rni chuqur ochib berilgan. Muallif, ayniqsa, maqom ijrochiligining xalqaro maydondagi ahamiyati uning noyobliligi va o'ziga xosligi haqida alohida ta'kidlab o'tgan. Juda ko'p misollar ham keltirgan. Shuningdek, Z. Nizomovning "O'zbek musiqasi va uning nazariy asoslari" (Toshkent, "Yangi asr avlodi", 2010, 54-bet) kitobida maqomlarning nazariy jihatlari, ularning tuzilishi va o'zaro uyg'unligi batafsil tahlil qilingan. I. Rajabovning "Maqomlar" (Toshkent 2006.San'at nashriyoti. B. 150) kitobida "Shashmaqomga: Buzruk, Rost, Navo, Dugoh, Segoh, Iroq

maqomlari kiradi. Olti maqomning har biri juda katta xajmdagi turkumli asarlar bo'lib, ularning har biri tarkibida taxminan 20 tadan 44 tagacha katta va kichik maqom yo'llari bor. Lekin maqomlarning xalq orasida mashhur bo'lgan cholg'u, ashula va surnay yo'llari bilan qo'shib hisoblaganda, ular juda katta sonni tashkil etadi. Hozirda nashr etilgan kitoblarda maqomlarning cholg'u va ashula qismlari 208 dan 250 tagacha boradi"[2]. Ushbu asarlar o'zbek musiqiy merosini chuqur o'rganish uchun muhim nazariy manba hisoblanadi.

Maqolada ko'plab ustoz san'atkorlarning hamda yosh mumtoz maqom ijrochilarining tajribalari va ijro etgan asarlari ham o'rganildi. Xususan, tahlil va tarixiy-qiyosiy usul va musiqiy asarlarni tuzilish jihatlarini tahlil qilish metodlari qo'llanilib, maqomlar ichki strukturasidagi ko'p ovozlik unsurlari chuqur tadqiq etildi. Shu bilan birga, maqomlarni ijro etishdagi vokal va cholg'u asboblarning hamda, ansambl bilan uyg'unligi, ularning musiqaning umumiy ta'sirchanligiga qo'shadigan hissasi alohida e'tiborga olingan. Mazkur metodologiya orqali an'anaviy maqom ijrochiligidagi an'anaviy va innovatsion yondashuvlar taqqoslandi va ular o'zaro qiyoslanib tahlil qilindi.

Muhokama va natijalar. O'zbek maqom san'atidagi ko'p ovozlik an'analarni o'rganish natijasida quyidagi asosiy natijalar aniqlangan:

Ko'p ovozlik ijrochilikning ahamiyati: Hozirgi davr musiqa ijrochiligidagi ko'p ovozlik jozibasi xukm surmoqda. Internet rivojlangan payt yoshlarimizda butun dunyo musiqa na'munalaridan bahramand bo'lish imkoniyati mavjud. Asrlardan beri kuylanib kelinayotgan an'anaviy monodik ijrochilik yo'llari o'zi juda guzal. Lekin zamon talabidan kelib chiqqan xolda maqom asarlarimizni ayrimlariga ko'p ovozlikni qo'llash maqsadga muvofiq degan fikrimiz bor. Ushbu ijrochilik uslubi o'zbek maqom san'atining rivojlanishida muhim o'rin egallaydi. Maqom musiqasining ko'lamini kengaytirish va uning tinglovchiga estetik ta'sirini oshirishda ko'p ovozlik texnikasi katta rol o'ynaydi. Ushbu texnika maqom musiqasiga boy dinamika, murakkablik va nafasot kiritadi. Ayniqsa, turli ovoz qatlamlarining uyg'unligi tinglovchida o'ziga xos ruhiy va ma'naviy hissiyotlarni uyg'otadi.

Vokal va cholg'u uyg'unligi: Ijro va cholg'uchilar ansamblining uyg'unligi masalasi eng muxim masaladir. Ayniqsa ko'p ovozlikni cholg'u asboblari qo'llash maqom asarlarini tinglovchiga yetib borishda katta ahamiyat kasb etmoqda. O'zbekiston xalq artisti Abduhoshim Ismoilov rahbarligidagi Yunus Rajabiy nomli respublika maqomchilar ansambli ijroga ko'p ovozlikni targ'ib qilish ishlarida ancha yutuqlarga erishdilar. Maqom san'atida vokal va turli milliy cholg'u asboblarning uyg'unligi nafaqat musiqiy asarlarning texnik sifatini, balki ularning ma'naviy va emotsional ta'sirini ham kuchaytiradi. Xususan, tanbur, dutor va rubob kabi cholg'u asboblari orqali ijro etilgan ko'p ovozli asarlar tinglovchida chuqur estetik hissiyot uyg'otadi. Bu jarayonda ijrochi va cholg'u o'rtasidagi o'zaro hamohanglik musiqiy effektini kuchaytiradi.

Zamonaviy ijrochilikka ta'siri: Zamonaviy ijrochilikka bo'lgan ta'siri ijobiy. Yuqorida ta'kidlaganimizday ko'plab qo'shiqlar va ashulalar ko'p ovozlik nuqtai nazaridan qayta ishlanmoqda. A. Ismoilovning A. Navoiy g'azali "Munojot" asarini ansambl bilan qayta ishlangan variantini ko'rib chiqadigan bo'lsak musiqiy sozlar va ijro yo'llarida ko'p ovozlikka va vakaliz masalalariga e'tibor berilganini ko'rishimiz mumkin. Bundan esa faqat tinglovchi xuzurlanadi. Hozirgi kunda zamonaviy maqom ijrochilari tomonidan ko'p ovozlik texnikasi yanada rivojlantirilmoqda. Bu esa ijrochilarning mahorati va kreativligini oshirishga, shuningdek, maqom san'atini yangi musiqiy oqimlarga uyg'unlashtirishga yordam berishi shubhasizdir. Jumladan, zamonaviy texnologiyalar va yangi

cholg'u asboblarning qo'llanilishi orqali maqom musiqasining imkoniyatlari kengaymoqda.

An'analar va innovatsiyalar uyg'unligi: Maqom san'atida an'anaviy uslublar va zamonaviy innovatsiyalarni birlashtirish orqali yangi ko'p ovozli ijro uslublari ommaviylashmoqda. Bu jarayon nafaqat milliy madaniyatni saqlab qolishga, balki uni global maydonda tanitishga ham xizmat qiladi. Shu bilan birga, an'anaviy maqom musiqasi zamonaviy tinglovchilar talablari bilan uyg'unlashib, musiqaning universalligi va dolzarbligini ta'minlamogda.

Tinglovchilar auditoriyasining kengayishi: Bizning maqsadimiz milliy musiqamiz durdonasi bo'lgan an'anaviy maqom ijrochiligi na'munalarini kelajak avlodga yetkazishdir. Ko'p ovozlik ijro orqali maqom musiqasining jozibadorligi oshib, yosh avlod vakillarini ham jalb qilmoqda. Bu esa milliy musiqa san'atini zamonaviy kontekstda yangilab, uning madaniy va estetik ahamiyatini mustahkamlashga xizmat qilmoqda. Yana shuni ta'kidlash joizki, milliy qo'shiqchilikdagi ko'p ovozli ijro yoshlar orasida o'zaro xamjixatlikni, xamkorlikni va do'stona munosabatlarni shakllanishida muxim rol o'ynaydi. Mazkur natijalar maqom san'ati bo'yicha kelgusida olib boriladigan ilmiy va amaliy tadqiqotlar uchun asos bo'lib xizmat qiladi. Shuningdek, ular milliy musiqa merosining jahon miqyosida targ'ib qilinishiga zamin yaratadi.

Xulosa. O'zbek milliy maqom san'atida ko'p ovozlik an'analari nafaqat tarixiy meros sifatida, balki zamonaviy ijrochilikda ham katta ahamiyatga ega. Ushbu an'analari milliy musiqa merosimizning asriy boyligini namoyon etib, o'zbek san'atini nafaqat mahalliy, balki xalqaro darajada ham tanitmoqda. Maqom san'atida ko'p ovozlik texnikasi orqali ijrochilik uslublari boyib, musiqaning estetik va emotsional ta'siri kuchaymoqda. Ayniqsa, bu uslub zamonaviy ijrochilar uchun yangi ijodiy imkoniyatlar eshigini ochib, milliy musiqiy an'analarni zamonaviylik bilan uyg'unlashtirishga xizmat qilmoqda.

Ko'p ovozlik texnikasining maqom musiqasidagi roli nafaqat musiqiy asarlarning sifatini oshirishda, balki ularning tinglovchilar ongiga ma'naviy ta'sir ko'rsatishda ham o'z aksini topadi. Ushbu texnika orqali yaratilgan maqomlar ijrochilik mahoratini namoyish etish bilan birga, musiqaning jozibadorligini oshiradi. Bu, ayniqsa, turli ovoz qatlamlarining uyg'unlashuvi orqali tinglovchi ongida chuqur estetik hissiyotlar uyg'otilishida yaqqol seziladi. Shu bilan birga, vokal va cholg'u asboblari uyg'unligi maqom musiqasining nafasotini ta'minlab, uning xalqaro miqyosda qabul qilinishiga yordam bermoqda. Bundan tashqari, maqom san'atining yosh avlodlar orasida ommalashishi milliy madaniy merosning davomiyligini ta'minlashda katta rol o'ynaydi. Hozirgi zamonaviy ijrochilar tomonidan an'anaviy uslublar va innovatsion texnikalarni uyg'unlashtirish orqali yangi musiqiy shakllar yaratilmoqda. Ushbu ijodiy jarayon milliy musiqa san'atining rivojlanishiga sezilarli hissa qo'shmoqda. Shuningdek, maqom musiqasini o'qitish va targ'ib qilish uchun zamonaviy texnologiyalar va interaktiv dasturlardan foydalanish yoshlar qiziqishini oshirishda muhim omil hisoblanadi.

Tadqiqot natijalari o'zbek maqom san'ati bo'yicha kelgusidagi ilmiy izlanishlar, shu jumladan, musiqiy kompozitsiyalarni yangicha yondashuvlar bilan boyitishga xizmat qilishi kutilmoqda. Bu jarayon milliy madaniyatning rivojlanishiga sezilarli hissa qo'shadi va uni yangi avlodlarga yetkazish uchun mustahkam poydevor yaratadi. Bundan tashqari, maqom san'atining yosh avlodlar orasida ommalashishi milliy madaniy merosning davomiyligini ta'minlashda katta rol o'ynaydi. Ushbu an'analarni asrab-avaylash va rivojlantirish orqali o'zbek musiqasining xalqaro maydondagi nufuzi oshib, uni global musiqiy madaniyatning ajralmas qismiga aylantirish imkoniyati mavjud.

ADABIYOTLAR

1. Shokirov T. Monografiya. "O'zbek milliy madaniyatini rivojlantirishda vorisiylik.ijtimoiy- falsafiy tahlil. (musiqiy meros misolida)". -Fargona. Klassik.2023. b. 4.
2. Ikromov A. Maqomlar va ularning ijrochilik uslublari. -T.: Fan. 2005.128 bet.
3. Nizomova Z. O'zbek musiqasi va uning nazariy asoslari. -T.: Yangi asr avlodi. 2010. 54 bet.
4. Karimov B. O'zbek maqom san'atining rivojlanish bosqichlari. -T.: Akademnashr. 2018.
5. Rajabov I. Maqomlar.- T.: San'at nashriyoti. 2006. B- 150.